

FÁBIÁN BÉLÁRÓL*

VESZPRÉMY LÁSZLÓ BERNÁT -
WISZNOVSZKY TAMÁS

Bár korának egyik híres-hírhedt klasszikus liberális újságírójáról és politikusáról van szó, mégis kevésbé maradt meg a történeti közlemézetben Fábián Béla (1889–1966) ügyvéd, politikus, publicista alakja.

ÉLETPÁLYA AZ I. VILÁGHÁBORÚ VÉGÉIG

Fábián Béla Feuermann néven született a borsodi Tállyán 1889. augusztus 13-án. Mint egy helyütt leírta, „a szüleim istenfélő, vallásos zsidók voltak, és hűen örökségemhez és vallásos neveltetésemhez, egész életemben a zsidó közösség tagja maradtam”.¹ Fábiánnak két fiú és egy lánytestvére volt; bár apja kocsmatulajdonos volt, emellett 40 hold szőlőt is birtokolt, és művelt, liberális fel fogású férfi volt. Fiát a kossuthi hagyományoknak megfelelően nevelte, és Fábián szerint azért is ment ügyvédnek, mert Kossuth is az volt. Kassán és Sátoralja-újhelyen járt katolikus gimnáziumba, majd bécsi és budapesti tanulmányait követően Vázsonyi Vilmos irodájában kezdett bojtárkodni, eközben az *Ujság* című liberális lapba is írt. 1915-ben bevonult, több bevetésen részt vett a kassai 34. gyalogezred kötelékében. 1915. június 8-án Lembergnél orosz hadifogságba esett. Testvérei, Ferenc és Sándor is kitüntetett frontharcosok voltak.

Az orosz forradalom a cári hadifogolytáborban érte Fábiánt. Miután első kézből látta a bolsevizmus genezisé, egész életére antikommunistává vált. Élményeit a hadifogságból *6 ló, 40 ember* című könyvében írta le, mely polgári hangvételű, formáját tekintve naplószerű, és inkább szórakoztatni és elképeszteni akar a hadifogolysors viszontagságai kapcsán. (A cím a transzportvagonok feliratából származott). A szerzőt kadétként nem tekintették tisztnek, a legénységi állományú hadifoglyok élményeit írja le.² A kommunistákkal való rossz élményeit viszont hithű liberálisként nem vetítette ki az orosz népre. „Voltam orosz és német koncentrációs táborban is. Egyaránt rosszul bántak velem. De sose mondanám, hogy a németek vagy az oroszok rossz emberek. A kormányaik voltak rosszak.”³ 1914–16 között Taskentben, 1916–17-ben Krasz-naja Rjecskán, 1918-ban Petrográdon volt, innen szökött haza.

Hazatérve 1918 májusában büntetőbíró lett, ám emlékirata szerint nem támogatta a Károlyi-kurzust. Az „őszirózsás forradalmat” támogató nyilatkozat valóban nem maradt fenn tőle a napisajtóban, 1919 januárjában viszont bizonyosan a kommunizmus oroszországi bűneiről szóló előadást tartott – valószínűleg ez lehetett az egyik legelső antikommunista előadás Magyarországon.⁴ Még épp a kommün előtt készült el könyve *Oroszország pusztulása*

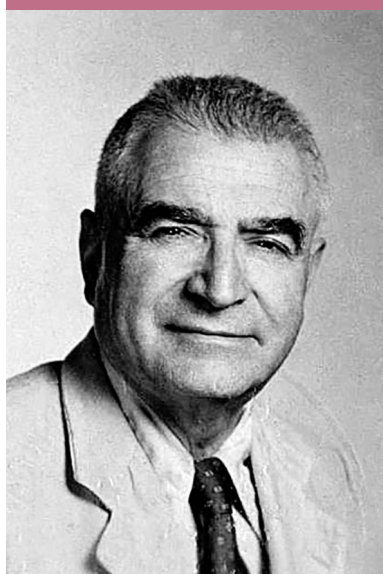
* A *Kommentár* tavaly sorozatot kezdett, amelyben röviden mutatja be a múlt olyan magyar alakjait, akik kevésbé ismertek, és/vagy életművük ellentmondásos, de érdemes megismerni. Az első közlemény Máthé Áron Váriházy Oszkarról írott portréja volt a 2024/4. számban a 60–66. oldalakon. (A szerk.)

1 Bela FABIAN: *Cardinal Mindszenty. The Story of a Modern Martyr*. Charles Scribner's Sons, New York, 1949. 1.

2 *6 ló – 40 ember. Hadifogoly-feljegyzések*. Bp. 1930. és *Népszava*, 1930. január 15. 6.

3 Columbia University Library, Special Collections. *Reminiscences of Bela Fabian*. 1951. 17. (a továbbiakban: *Reminiscences*)

4 *8 Órai Ujság*, 1919. január 15. 4.

Fábian Béla (1889–1966) arcai: ügyvédi igazolványkép az 1920-as években, rajzolt kép 1927-ből és fotója az amerikai bevándorlási kérelmében az 1940-es évek végén (BFL IX.282.b.5287, Egyenlőség folyóirat, Familysearch.org)

a bolsevik uralom alatt címmel, de már csak augusztusban jelenhetett meg.⁵ Egy tömör recenzió szerint „leírja az igazságügyi szervezet teljes fölbomlását, a bíróságok, ügyészségek eltörlését, a forradalmi törvényszékek fölállítást, az ügyvédi kamarák feloszlását, a kémkedési rendszer, a terror borzalmait és szavai nyomán újból élénken előttünk állanak az orosz bolsevizmus paródiájának a magyar kommunizmusnak tragikomikus képei.”⁶ Emlékirata szerint Fábian Tiszát ellenfelének tekintette, de úgy vélte, hogy meggyilkolása súlyos veszélybe taszította az országot. Károlyit magyar Kerenszkijnek tartotta, Kun Béláról pedig úgy vélte, hogy „elvája az ország torkát”. Súlyosan kritikus volt Tarján Vilmos elhíresült cikkével szemben, melyben a Károlyi rendőrei által letartóztatott és megvert Kun iránt keltett szimpátiát. Az esküt a Tanácsköztársaságra nem tette le, bírói hivatását ekkor nem gyakorolta, ezt később iratokkal is igazolta politikai vitái során. A vörösteror alatt vidéken bujkált, mivel állítása szerint a kommunisták meg akarták öletni őt; egyidőben letartóztatás alatt is volt, ám végül megszökött. Liberális jogvédőként a kommün bukása után sem érezte úgy, hogy helyreállt a rend.⁷

A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT

Fábian politikai érvelésének egyik fontos tétele volt, hogy a Horthy-rendszer és a kommün jogfosztásai, kilengései között érdemi különbség nincsen a polgári jogegyenlőség szempontjából. Mint egyik könyvében írta, „a fehérterror [...] bosszút állt a bűnösökön, de több ezer ártatlant is szenvedésre, és nem keveset halálra ítelt. Küzdelmem nem egyszerűen antikommunista volt, hanem a totalitarizmus minden megnyilvánulása ellen szolt, ezért éppen úgy szemben álltam ezzel a rezsimmel, mint Kun Bélaéval.”⁸

Utóbbi öndefiníciója igaz is volt – Fábian politikusként is megannyi ponton konfrontálódott a rendszerrel s annak szélsőjobboldali ellenzékével –, eközben bizonyos pontokon láthatóan akadtak érintkezési pontok. 1920-ban esszéivel jelentkezett a Huszár Károly által szerkesztett antikommunista kiadványban, mely *A vörös rémuralom Magyarországon* címet viselte.⁹ 1928 áprilisában azt jelentette az Ügyvédi Kamara felé, hogy magánpraxist nem folytat, mert szerződéssel kizárólag a Magyar Olasz Bank Rt. jogi ügyeit képviseli.¹⁰ Emlékirataiban nemcsak a kommunistákat és a fajvédőket, de a szabadkőműves zsidókat is osztorozta, mivel szerinte legalább részben ők feleltek a kommünért (írta ezt úgy, hogy korábban ő is páholytag volt).¹¹ Az imént említett antikommunista esszéje, *A bolsevik világpropaganda módszerei, eszközei és eredményei* megérdemli a részletesebb bemutatást. Mint kifejtette, a III. Internacionálé „feladata a szakadatlan, meg nem alkuvó, örök harc a világforradalom kiobbantásáért. [...] A nemzetközi forradalomnak örök tűzhelye és központja, melyet semminemű külszerződés nem köt, de nem is feshélyez.” A nyugati sajtóval szemben erősen kritikus volt, hiszen az szerinte gondolkodás nélkül veszi át a szép híreket a kommunista hírszolgálatról az épülő egyenlő társadalomról, és nem veszik észre, hogy az orosz nép éhez. Az effajta nyugati értelmiségiek „a külföld »intelligensei«, a zilált agyúak, a fantasztikumokat kedvelők”. Mindazonáltal úgy látta, hogy a kommunizmusnak mindig vannak szálláscsinálói is: ezek a gyenge liberálisok. Mint írta,

5 FÁBIÁN Béla: *Oroszország pusztulása a bolsevik uralom alatt*. Athenaeum, Bp. 1919.

6 *Jogtudományi Közlöny*, 1919/14. 119.

7 *Reminiscences*. I.m. 241–267.

8 FÁBIÁN: *Cardinal Mindszenty*. I.m. 4.

9 FÁBIÁN Béla: *A bolsevik világpropaganda módszerei, eszközei és eredményei* = *A vörös rémuralom Magyarországon*. szerk. Huszár Károly, New York, 1920.

10 Budapest Főváros Levéltára (a továbbiakban: BFL), IX.282.b.5287.

11 *Reminiscences*. I.m. 251.

„a bolsevizmus másodlagos forradalmi termék. Bacillusai csak oly állam-szervezetekben válhatnak virulensekké, ahol előző destruktív munkával a fegyelem a hadseregben, a rend fenntartására rendelt testületekben és a köztisztviselői karban meglazított, ahol a tömegekben az államrendszer jóságába, igazságosságába, a jogrendbe, a tisztviselői kar becsületességébe és a beléje nevelt tanok igazságába vetett hite megingattatott. Ez a folyamat ment végbe mindazon országokban, melyekben eleddig uralomra került a bolsevizmus: Oroszországban a Kerenszky-rezsim, Bajorországban Kurt Eisner, Magyarországon Károlyi Mihály forradalma, szabadjára eresztése minden jogrendellenes törekvésnek, az államhatalomnak a humanitáris iskola tanítása szerint való erélytelen kezelése, minden lenyűgözött érzésnek, vágnak akadálytalan felszínre kerülése, utána a bolsevizmus.”

Külön kiemelte a sajtó szerepét, melynek célja a tőkések és a kormány elleni gyűlölet keltése, a magántulajdon elvének támadása, az erőszakos cselekmények felmagasztalása és a szociáldemokrácia „balra hajtása”.

Az 1921-es királypuccsok idején Fábíán IV. Károly hívének mondta magát, és emlékiratában külön megemlékezett a legitimista gróf Sigray Antalról: „A demokratikus Magyarorszáért való harcban ki kell emelnem [...] gróf Sigray Antal nevét, aki nem közösködött Horthyval vagy a [szélső]jobb oldallal, egy kiváló, bátor ember volt, akit később deportáltak a németek”.¹² 1920–22-ben a budapesti törvényhatósági bizottság tagja volt, majd 1922 és 1939 között nemzetgyűlési képviselője saját Nemzeti Demokrata Pártjának, illetve az Egyesült Szabadelvű és Demokrata Ellenzéknek. Érvelését a nemzeti retorikához igazított liberalizmus szötte át. A fajvédőket a „kistantant ügynökeinek” nevezte, 1922-ben a magyar hadifoglyok könnyebb hazahozatala mellett érvelt, 1934-ben fellépett a Szovjetunió diplomáciai elismerésével szemben, de korábban már a magyar–szovjet kereskedelmet is kritizálta, és inkább erősebb olasz kapcsolatokat akart látni (nyilván nem függetlenül hangoztatott nézetétől, miszerint a zsidóság diszkriminálását ekkor még elutasító Mussolini egy „filoszemita” vezető¹³). A kommunizmussal szemben a hagyományos egyházakra tekintett stabil támaszként. „A bolsevizmussal szemben csak egy bástya volt csak, a [...] vallások. Akik hisznek az isteni gondolatban, azoknak össze kell fogniuk azok ellen, akik aknákkal akarják kiforgatni sarkaiból a világot. [...] Egy lobogó alatt kell felvonulni a családért, a kultúráért, az egyetemes nemes gondolatokért” – nyilatkozta. Mint ekkor definiálta magát: „egyszerű polgár vagyok [...] aki hisz Istenben”.¹⁴

A szélsőjobboldalnak ellenfele maradt végig. 1922 áprilisában az „ébredők” őt is meg akarták ölni Vázsonyi oldalán. Egy évvel később esküvőjén rendőrök serege védte őt, öltönyében revolverrel házasodott a Dohány utcai zsinagógában, neje Schwarcz Ilona volt. 1924-ben az „ébredő” bombamerénylők megbüntetését követelte, de konfrontálódott Gömbös Gyulával is, sajtóhírek szerint egy vitájuk egyenesen a tettlegességig fajult. Fábíán lelkes párbajozó volt, többször vívott becsületéért fajvédő közszereplőkkel, például Zsilinszky Endrével. Emlékirata szerint később Gömbössel kibékült, és Bajcsy-Zsilinszkyre is mint a nemzet mártírjára utalt. A képviselőházi irományok kötetei tele vannak a mentelmi bizottság jelentéseivel Fábíánról, főleg rágalmazási és párbajozási ügyekben. Ilyen ügyekben az Ügyvédi Kamara fegyelmi bizottságával is bőven akadt dolga.

Az utókor vádjaival szemben nem volt teljesen érzéketlen szociálisan, például ostromozta a kartellesedést, és sokallotta a kisemberekre kiszabható bírságokat, továbbá úgy vélte, hogy rossz hatással van, ha a közszolgák részesedést kapnak a kiszabott bírságok után. 1922-ben úgy fogalmazott, hogy célja küzdeni a *numerus clausus* ellen, és kiállni a nyugdíjasokért, magántisztviselőkért, a hadikölcsönök valorizálásáért és a kereskedőket, iparosokat sújtó forgalmi

nemzeti retorikához
igazított liberalizmus

¹² Uo. 282–284., 296.

¹³ 8 Órai Újság, 1922. december 17. 2.

¹⁴ Magyarország, 1934. május 9. 3–4.

Dr Fábíán Béla

(Budapest-környék, Független Nemzeti Demokrata Párt)

Nemzeti liberális –
Fábíán Béla portréja
az 1935–39-es
Országgyűlési almanachban
(Országgyűlési Könyvtár)

1889-ben született Tállyán. Izraelita, nyugalmozott törvényszéki bíró, ügyvéd. Jogi tanulmányait a bécsi és budapesti egyetemen végezte. Ügyvédjelölt korában elnöke volt az Országos Ügyvédjelölt Szövetségnek. Ebben az időben irodavezetője volt Vázsonyi Vilmosnak, akinek rövidesen legbizalmasabb embere lett. 1915-ben a Mollináry-ezreddel vonult a hare-térre. A lemergi előnyomulásnál sebesülten fogságba jutott és Taskendbe került. 1916-ban,

amikor a fogolytábor látogató svéd bizottság előtt feltárta a hadifoglyok tömeges halálozásának okait, büntetésből Kelet-Szibériába vitték. A fogolytáborban a Priamurje (Amur-vidék) című napilapot és a Fogolyvasárnap című képes hetilapot szerkesztette. 1918 februárjában több társával együtt megszökött és hazatérve erős propagandát indított a bolsevizmus ellen. A kommün idején egyike volt az első letartóztatottnak, több héten át raboskodott a Markó-utcai fogházban és a gyűjtőfogházban. 1920-ban székesfővárosi törvényhatósági bizottsági tag lett, 1922-ben pedig a pestkörnyéki kerületben, mint a demokratapárt listavezetője, kapott mandátumot. Éles támadásokat intézett a kormány ellen a közbiztonsági, igazságügyi, továbbá az adókérdések miatt és több lovagias ügye volt a jobboldali politikussal. Az első és második országgyűlésben is a budapestkörnyéki kerületet képviselte. Nagy harcot vívott a forgalmiadó leszállításáért. Általában főként pénzügyi és adóügyi kérdésekkel foglalkozott s a kíméletlen adóvégrehajtások enyhítését sürgette. Ő hívta fel első ízben a nyilvánosság előtt a figyelmet a népjóléti minisztériumban történt szabálytalanságokra. Parlamenti felszólalása, amelynek során részletes adatokkal szolgált, sokáig foglalkoztatta a közvéleményt. Széleskörű publicisztikai tevékenysége mellett irodalmi munkásságot is folytat. Nagyobb munkáinak címe: A Dész—Lukácsper; Oroszország pusztulása a bolsevik uralom alatt; Orosz pokol; Pétervár; A bolsevik világpropaganda módszerei, eszközei és eredményei; Hat ló, negyven ember; Ezer ember asszony nélkül. A budapestkörnyéki kerület most negyedízben választotta meg az Egyesült Szabadelvű és Demokrata Ellenzék listavezetőjeként.

adó kezelése ellen. Különösen kiállt a kispolgárság mellett, mint érvelt, ők a polgári társadalom „határörvidéke”. Eközben erős szószólója maradt a magántulajdonnak, a szabad piacnak, az egészséges versenynek és a kicsi államnak. 1928-ban az USA-ban járt, ezt követően végképp beleszeretett az országba. Pártja Magyarországon amerikai típusú demokráciát akart, egyidőben párttársaival hajtókájukon a Szabadságszobrot ábrázoló kitűzővel jártak-keltek, meg is alapították a Liberty Klubot, de járt a Cobden-körbe is. Aggódva figyelte az illegális kommunisták és a nyilasok tevékenységét. 1934-ben éleslátóan fogalmazta meg, hogy „a világ megőrült [...] és jött egy olyan korszak, amelyet ha a 20. század hajnalán valaki meg mert volna jósolni, elmegyógyintézetbe utaltak volna.” Ennek ellenére meggyőződése volt, hogy „a trónon ülő gyűlöletet, gonoszságot és vérszomjat fel fogja váltani a piederstálon az emberi egyenlőség és az emberszeretet”.¹⁵ 1937-ben egyenesen arra figyelmeztetett, hogy „lőporos hordók között élünk ma Magyarországon. Természetesen sokkal könnyebb elővenni egy szál gyufát, és azzal a szál gyufával felgyújtani a lőporos hordót, mint kiűzni az emberek kezéből azt a gyufát”.¹⁶

Eközben Fábíán szerepet vállalt a zsidó közéletben is. Az *Egyenlőség* izraelita hetilap, melynek platformja ekkor erősen antikommunista, Horthy-ellenes, továbbá végletekig anticionista volt, fanfárok között ünnepelte Fábíán tevékenységét, s egyidőben munkatársának nevezte őt. „A magyar zsidóság büszke erre a bátor férfúra”, ő „a liberalizmus harcosa” – írták róla.¹⁷ Fábíán

¹⁵ *Egyenlőség*, 1934. szeptember 9. 7.

¹⁶ *Egyenlőség*, 1937. március 4. 4.

¹⁷ *Egyenlőség*, 1924. április 5. 2.; 1925. november 20. 7. és 1926. december 16. 6.

valóban olyan üzenetekkel érvelt az antiszemitizmus ellen, melyek a neológ elit fülében kedvesen csenghettek: ők a legmagyarabb felekezet, a zsidóság aránszámán felül reprezentálta magát a világháborús szerepvállalásban és az ellenforradalomban.¹⁸ Eközben a cionizmust egy beszédében a kommunizmussal azonosította.¹⁹ Ezek az üzenetek részben egy identitásában, illetve anyagi- és jogbiztonságában meg-ingatott kisebbség elitjének üzenetei voltak, így is kell látni őket. Jóval időtállóbbak voltak 1939-ben elmondott sorai a zsidótörvénnyel szemben: „A keresztény párt szónoka egy tézissel kezdte beszédét. Ez a tézis [...] az volt, hogy van zsidókérdés. Méltó-ztassék megengedni, hogy én is tézissel kezdjem beszédemet. Az én beszédem tézise az, hogy van Isten.” Már pedig, ha van Isten, az egy emberiséget terem-tett, melyet faji törvényekkel megosztani nemcsak bűn, de „a magyar nemzet [...] tiszta erkölcsén” esett csorba.²⁰ Fábián szerepet vállalt a Pesti Izraelita Hitközség által fenntartott Hadviseltek Bizottságában is, számos gyűjtést szervezett a munkaszolgálatosok számára a II. világháború alatt. A szervezet egyébként kapcsolatban állt náciellenes kerettisztekkel a keleti fronton, akik-től információkat kaptak, és akik a segélyeiket kijuttatták.²¹

Mindazonáltal kritika is akadt ellene a hitközségi berkekben, mégpedig fényűző életmódja miatt, melynek lehetett valóságalapja: összjövedelme 1943-ban 85 ezer pengő volt, ami kiemelkedő összegnek számított a jogászvilágban is. Ez nyilván nem növelte népszerűségét, ahogyan az sem, hogy az Országos Vitézi Szék 1939 szeptemberében igazolta, hogy Fábián ellenforradalmárként életét kockáztatta, így a zsidótörvények alól mentesült, praxisát csak a német megszállást követően veszítette el.²²

ellenforradalmárként
életét kockáztatta

EMIGRÁCIÓBAN

A német megszállást követően áprilisban letartóztatták, emlékirata szerint az ellenállással fenntartott kapcsolatai miatt. Előbb a Röck Szilárd utcába, majd Kecskemétre került, onnan deportálták Auschwitzba. Itteni szerepe később vitákra adott okot (erre még kitérünk). Később több tábor is megjárt, végül megszökött, és Párizsban telepedett le, mielőtt 1948-ban az USA-ba távozott, ide neje is követte. 1949-ben New Yorkban könyvet adott ki Mindszenty bíbo-ros mellett, aki szerinte erősen filoszemita és náciellenes személy volt – nyilván a tengerentúli közönség szája íze szerint fogalmazva meg érvelését.²³ Az emig-rációban tagja volt a New York-i Magyar Nemzeti Tanács végrehajtó bizottsá-gának, illetve 1955-től kezdve elnöke az Európai Rab Népek Gyülekezetének (AGEN). Hagyatéka megannyi szovjetellenes cikket (és karikatúrát) tartalmaz a hidegháború korai éveiből, láthatóan utolsó hónapjaiig aktív sajtóharcot vi-vott a Szovjetunióval (tegyük hozzá, minden fronton: foglalkozott a dél-ame-rikai, afrikai vagy éppen a távol-keleti helyzettel is).

Az ÁVH 1952-ben nyitott dossziét amerikai „aknamunkája” kapcsán. 1956. november 7-én tüntetést szervezett a Szovjetunió ENSZ-delegációjának épülete körül, és a magyar képviselőt elé is, melynek során jelentések szerint „szovjetellenes [...] feliratokkal ellátott táblákat vittek [...], dobálták a képviselőt épületét”. Kampányt épített arra, hogy a szovjetek magyar emberek ezreit de-portálják a Gulágra: „Semmilyen különbség nincsen Auschwitz és [...] a kény-szermunka között a fagyos sarkvidéken”. 1959-es belügyi „bűnlajstroma” szerint „Fábián Béla jelenleg is a fasiszta magyar emigráció egyik legaktívabb vezetője. Szinte pillanatnyi megállás nélkül szervezi az MNK ellenes elemeket és eközben maga is konkrét, aktív tevékenységet folytat hazánk ellen.” Az ENSZ XIII. ülészaka alatt beadványban „rágalmazta a magyar küldöttséget és követelte

18 Egyenlőség, 1938. május 19. 14.

19 Zsidó Szemle, 1937. február 5. 5.

20 Magyarország, 1939. március 4. 1.

21 Reminiscences. I.m. 405.

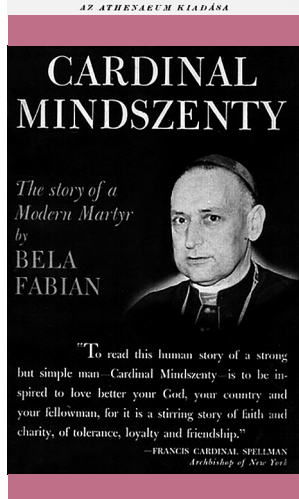
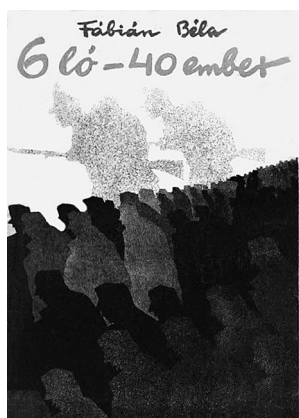
22 BFL, IX.282.b.5287.

23 FABIAN: Cardinal Mindszenty. I.m. 1–10.

a magyar ENSZ delegáció megbízatásának érvénytelenítését” – írták róla Budapesten. Ugyanekkor nyílt levelet fogalmazott Christian Herter amerikai külügyminiszternek, melyben a recski „koncentrációs tábor” borzalmait írta le szemtanúként. A kommunista lapokat, amelyek kritizálták Fábiant, beperelte: jogi képviselője Roy Cohn, John McCarthy jogi tanácsadója volt.²⁴

1960 őszén több magyar újság és külföldi zsidó lap szerkesztőségének megküldték az *Egy mai Káin igazi arca* című kiadványt (nyilván reagálva Fábán Mindszentyről szóló könyvének címére, amely *Egy mai mártír története* volt). A kiadvány a tel-avivi (valójában nem is létező) Zik nyomdából került ki, franciául és angolul is megjelent. A füzetecske szerint Fábán „gonosz kápó”, a „nácik talpnyalója” volt Auschwitzban, és számos deportált zsidó haláláért felelt.²⁵ A kiadvány háttéréről annyit, hogy a kádári titkosszolgálat tervet dolgozott ki Fábán lejáratására. Egy 1960-as összefoglaló szerint „Fábán kompromittálása érdekében az év elején Tel-Avivban egy angol nyelvű brossúrát adtunk ki *Egy modern Káin igazi arca* címmel.” A kiadványhoz Betlen Oszkár segített kompromittáló adatokat gyűjteni, és Bányász Rezső írta a szövegét.²⁶ Ám ez nem volt elég, 1961-ben arra jutottak, hogy az *Új Élet* zsidó hetilap bevonásával kampányt indítanak ellene, hogy még szélesebb körben terjesszék, hogy a holokauszt alatt az SS ügynöke volt.²⁷

Valóban kápó volt-e Fábán? A kiadvány mindössze három tanú vallomását közölte aláírva, fakszimilében (noha ez sem számított sokat, hiszen nem bíróság előtt tett vallomásokról volt szó). Ők Bencze József és Nyirő Aladár orvosok, illetve Farkas Lajos újságíró voltak. Mind a három személy azonosíthatónak tűnik, noha nem is lett volna értelme aláírási iratot közölni kitalált személyektől. Közülük a legismertebb Bencze: orvos és orvostörténész, az MTA Orvostörténeti Bizottságának tagja, 1920-tól a munkásmozgalom aktív részese, 1945-től párttag. Bencze szerint a táborban szorulása volt, és Fábán megtagadta tőle a hashajtó gyógyszert.²⁸ Érdekesség, hogy Bencze emlékirata a családi hagyatékban megmaradt, és ott ugyan utalt Fábán Bélára, ám állítólagos bűneiről nem tett említést: „Fábán Bélával ismerkedtem meg ma, akit már kezdettől fogva itt láttam járni-kelni, valami hivatala volt az egyik blokkban, elég jól élt, jól nézett ki, de nem nagyon láttuk elvegyülni köztünk, hogy nyugtatott és vigasztalt volna bennünket.”²⁹ Nyirő vallomása szerint 1944. július 7-én deportálták Szombathelyről, és három hónapot töltött az auschwitzi cigánytáborban, ahol Fábán kápó volt. A történet több ponton sántít, mert ugyan kerülhettek zsidók a cigánytáborba, de a szakirodalom megegyezik abban, hogy a tábor augusztus másodikán felszámolták, így három hónapot nem tölthetett ott. A harmadik személy, Farkas Lajos egy ismert rabbira, az újpesti Friedmann Dénesre hivatkozott, aki állítása szerint elmondta neki, hogy Fábán megtagadta gyermekétől a szilárd ételt. Sajnos ezt a rabbi nem erősíthette meg, mivel ő és gyermeke is elhunyt a holokausztban. A kiadványban egészen bizonyosan voltak otromba kitalációk is. Egy bizonyos Hirsch Imre szavai szerint – aláírt vallomás nélkül – például Fábán egy barakkban raboskodott Fuchs Jenő olimpiai bajnokkal, aki ételt kért tőle fiának, és erre reagálva állítólag Fábán fél órán át verte Fuchst. A történet súlyosan elítélendő lenne – ha igaz volna, csak hogy Fuchst sohasem deportálták, a holokausztot a budapesti gettóban vészelte át.³⁰ A kitaláció kényelmes volt, hiszen Fuchs 1955-ben meghalt, így már nem cáfolhatta a legendát.

Fábán Béla művei:
6 ló – 40 ember (1930)
és Mindszenty bíboros
– Egy modern mártír
története (1949)

24 ÁBTL, 3.2.4. K-1410. 31., 34., 39., 86. A BM 1963-ban begyűjtött egy jelentést „Sipostól” arról, hogy Fábán veszélyes, mert Amerikában 515 millió (!) zsidó él, és szava rájuk hatással van. A különös tévképzet szerzője egyébként ekkor a MIOK elnöke volt (ÁBSZTL 3.1.5. O-17169/1. 91-92).

25 *The true portrait of Béla Fábán. The true portrait of a modern Cain.* Zik, Tel Aviv, 1960. 25. A kápókról általában lásd: VESZPRÉMY László Bernát: *Kápók a múlt fogságában. Náci koncentrációs táborok magyar zsidó funkcionáriusai a népbírósg előtt.* NEB, Bp. 2023. 281–300.

26 Betlen Oszkár 1951 és 1954 között a *Szabad Nép* főszerkesztője volt, 1957-től 1969-ben bekövetkezett haláláig pedig az MSZMP Központi Bizottsága Párttörténeti Intézetének tudományos munkatársa. Bányász Rezső 1959 és 1961 között az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztályának politikai munkatársa volt, később követségi munkatárs Stockholmiban az ENSZ magyar képviselőjénél, majd nagykövet Londonban és Ottawában, 1986–87 között az első magyar kormányzóvivő. (A szerk.)

27 ÁBTL, 3.2.4. K-1410. 66, 108, 114.

28 *The true portrait of Béla Fábán.* I.m. 24.

29 Bencze József kézíratos visszaemlékezése, Bonta Eszter tulajdonában. Kelbert Krisztina szívességéből.

30 SZAKÁLY Sándor: Fuchs Jenőről. Legendák továbbélte. *BBC History*, 2017. november. 5–7.

Antikommunista –
Fábíán Béla szovjetellenes tüntetésen az Egyesült Államokban, 1950-es évek
(Bela Fabian Papers)

Fábíán holokauszt alatti emlékiratait külön, angol nyelvű kéziratban írta meg, *Négy koncentrációs táboron át* címmel, ami hagyatékában olvasható. Eszerint ő maga nem volt ká pó, de belga barátja „unterkapo” volt, tőle információkat és jobb elbánást kapott. Fábíán hagyatékában több túlélő vallomása található, miszerint velük mindig rendes volt a táborban, s nem volt ká pó.³¹ Maga egy helyütt azt állította, hogy egyenesen ellenálló volt, hiszen lelőtt szövetséges gépek darabjaiból rádiókat állítottak össze a táborokban – ez már talán túlzásnak hangzik. Fábíán egyszer sem kapott lehetőséget, hogy a hazai sajtóban tisztázza magát. Jellemzőnek tűnik viszont, hogy még az *Új Élet* magyarországi lejárató kampányára is érkeztek levelek a szerkesztőségbe, miszerint Fábíán a táborban „semmiféle funkciót nem végzett, csak lógott és bújtatták”.³² A vádaknak komoly hatásuk volt, Fábíán sok barátja elpártolt tőle, de ennek ellenére ténykedésével nem hagyott fel. Egy sajtóhír szerint például 1966-ban is utcai megmozdulásokat szervezett Amerikában, tüntetett a magyarországi megtorlások áldozatai mellett, és illegitimnek nevezte a Kádár-kormányt.³³ Ekkor még két hónap volt hátra életéből.

Fábíán a Puerto Rico-i San Juanban hunyt el 1966. december 23-án, New Yorkban van eltemetve. Szerencséjére a Zsidó Távirati Iroda (JTA) által kiadott *Daily News Bulletin*, mely korának legolvasottabb zsidó hírforrása volt, nem tett említést azokról a ká póvadásokról, amelyre az utolsó fejezetben térünk ki. Nekrológjának címe így szólt: *Elhunyt Dr. Fábíán Béla, magyar-zsidó vezető; küzdött az antiszemitizmus ellen*.³⁴ Egy hónappal halála előtt arról írt a Columbia Egyetemnek, hogy jó lenne találni egy történészt, aki megírja élettörténetét. Ez ugyan még várat magára, de ezzel az írással is hozzájárulhattunk történetének megismeréséhez. A JTA nekrológjánál pedig jobban összefoglalják életét 1939 júniusában kelt sorai: „Egyesek mondhatják, hogy kompromisszumot nem kereső politikám gyenge volt, de azt hiszem, legalább tisztán megőriztem azt a jövőnek. A demokrácia kérdéseiben nem lehet kompromisszumot kötni.”³⁵ ■

31 Columbia University Library, Special Collections, Béla Fábíán papers, 1946–1963.

32 ÁSZTL, 3.2.4. K-1410. 278.

33 *Katolikus Magyarok Vasárnapja*, 1966. szeptember 11. 1.

34 *Daily News Bulletin*, 1966. december 29.

35 *Reminiscences. I.m.* 367.